

บทบาทของพระอุปัชฌาย์

พุทธศาสนศึกษาเล่มนี้มีรายงานผลการวิจัยภาคสนามของอาจารย์จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ที่น่าสนใจอยู่ประการหนึ่ง คือ คณะสงฆ์ไทยเวลานี้จะกำลังขาดแคลนบุคลากรที่สำคัญยิ่งในทางพระศาสนา คือพระอุปัชฌาย์จริงอยู่ในแง่สถิติ เรามีพระภิกษุระดับเถระและมหาเถระซึ่งทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์มากมายทั่วทั้งประเทศ แต่ปัญหาที่เราากำลังพูดถึงกันอยู่นี้ไม่ใช่ปัญหาเชิงปริมาณ หากแต่คือปัญหาเชิงคุณภาพ

จากการวิจัยของอาจารย์จ่านงค์พบว่า พระอุปัชฌาย์ซึ่งตามหน้าที่อันถูกกำหนดโดยพระวินัยให้เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลและให้การศึกษอบรมแก่พระภิกษุสามเณรที่ตนบวชให้ดูจะไม่ค่อยเอาใจใส่ในภาระหน้าที่อันสำคัญนี้ ผลคือ เมื่อบวชแล้ว พระภิกษุ สามเณรบวชใหม่เหล่านี้เมื่อขาดผู้ดูแลชี้แนะก็อาจปฏิบัติตนผิดแผกไปจากพระธรรมวินัย หรือหากไม่ถึงขนาดนั้นก็กลายเป็นบุคลากรที่ขาดความรู้ในพุทธธรรม แม้ไม่ประพฤติผิดนอกนิกายก็ดูจะไม่สู้ได้ทำตนเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาและสังคมเท่าใดนัก

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ในระยะ ๓-๔ ปีที่ผ่านมา เรามีข่าวคราวเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ปรากฏทางสื่อมวลชนอยู่เรื่อยมา พระสงฆ์ที่ปรากฏเป็นข่าวนี้เมื่อสาวไปดูความเป็นมา มักพบว่าเป็นผู้ที่อุปัชฌาย์บวชให้

แล้วไม่ใส่ใจดูแลให้การศึกษอบรม นักวิชาการทางพุทธศาสนาค้นสำคัญคนหนึ่งที่บ้านเราคือ อาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก เชื่อว่าต้นตอสำคัญประการหนึ่งของข่าวคราวความไม่ดีไม่งามในวงการสงฆ์ปัจจุบันคือ การขาดแคลนพระอุปัชฌาย์ที่เอาใจใส่ในภาระหน้าที่ของตนดังที่กล่าวมานี้

งานพระอุปัชฌาย์เป็นงานตามพระธรรมวินัย หากคณะสงฆ์ตระหนักถึงความสำคัญของภารกิจตามพระธรรมวินัยข้อนี้ ปัญหาต่างๆ ก็คงไม่เกิด จะอย่างไรก็ตาม การบริหารงานโดยวิธีให้ตัวระบบเป็นตัวหลักในการผลักดันภาระงาน แทนการให้ตัวบุคคลภายในระบบนั้นเป็นตัวหลัก อาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาความทอดธุระของพระอุปัชฌาย์ ต่อไปนี้คือข้อเสนอที่ผมคิดว่าจะเป็นหนทาง (หนึ่ง) เพื่อการแก้ปัญหาตามที่กล่าวมาแล้วนั้น

๑. การปรับเชิงโครงสร้างทางการศึกษา

ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบที่จัดไว้สำหรับผู้ที่ประสงค์จะบวชเรียนระยะยาวเท่านั้น สิ่งที่คณะสงฆ์ในปัจจุบันยังขาดแคลนคือ ระบบการศึกษาหรืออบรมระยะสั้นสำหรับผู้บวชในช่วงเวลาอันจำกัดเช่น ๓ เดือน ภายในพรรษา เป็นต้น

ท่านพุทธทาสและท่านปัญญาันทะคือตัวอย่างของพระอุปัชฌาย์ที่ให้ความสนใจจัดการศึกษาอบรมแก่ผู้บวชระยะสั้น อันที่จริงในแต่ละปีนั้น จำนวนผู้ประสงค์จะบวชระยะสั้นที่ผ่านเข้ามาสู่คณะสงฆ์ มีจำนวนไม่น้อย และจำนวนอีกไม่น้อยเหมือนกันที่เป็นบุคคลซึ่งมีพื้นฐานการศึกษาดี คนเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชในวัดที่ไม่มีการศึกษาอบรมระยะสั้นก็จะรู้สึกว่าการบวชไม่ได้ให้อะไรทางสติปัญญาแก่เขา คนเหล่านี้เราต้องถือว่าเป็นบุคลากรสำคัญไม่แพ้ผู้บวชเป็นระยะเวลายาวนานและมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างเต็มที่ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยกล่าวเอาไว้ในหนังสือเล่มหนึ่งของท่านว่า ท่านมีโอกาสบวชพระเป็นระยะเวลานั้นๆ ท่านโชคดีที่ได้อุปัชฌาย์ดี ระยะเวลานั้นๆ นี้ทำให้ท่านได้เรียนรู้อะไรมากมายจากพระอุปัชฌาย์ อาจกล่าวได้ว่า ที่ในเวลาต่อมาหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ได้กลายเป็นอุบาสกคนสำคัญที่ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมผ่านทางงานเขียนและหน้าหนังสือพิมพ์ก็เพราะอิทธิพลจากการดูแลเอาใจใส่ของพระอุปัชฌาย์ทำให้ท่านรู้สึกรัก และหวงแหนพุทธศาสนา

การอบรมระยะสั้นนี้อาจจะเน้นเนื้อหาพุทธธรรมเท่าที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตฆราวาส เนื้อหาส่วนนี้อาจดูได้จากหนังสือ "นวโกวาท" ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ภาค'คิณีปฏิบัติ' ส่วนเนื้อหาด้านพระวินัยก็อาจดูได้จากภาคแรกของงานนิพนธ์เล่มเดียวกันนี้ นอกจากเนื้อหาด้านพุทธธรรม พระอุปัชฌาย์ควรใช้เวลาเต็มที่แก่พระภิกษุสามเณรบวชชั่วคราวเหล่านี้ อาจจะใช้การเทศนาฝึกอบรมอย่างที่ท่านพุทธทาสได้ทำไว้เป็นตัวอย่าง หรือฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาตามที่หลายสำนักในเวลานี้กระทำอยู่ เช่น สำนักวิปัสสนา วัดมหาธาตุ เป็นต้น

ที่สำคัญคือ การศึกษาอบรมระยะสั้นเหล่านี้ต้องมีหน่วยงานส่วนกลางของคณะสงฆ์ดูแลเป็นภาระ

เช่นเดียวกับการศึกษาระยะยาวอันได้แก่ บาลีและนักธรรม การมีหน่วยงานดูแลอย่างเป็นทางการจะช่วยให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพกว่าการปล่อยให้แต่ละวัดจัดการกันเอาเอง

๒. การปรับเชิงโครงสร้างทางการบริหาร

ในงานวิจัย อาจารย์จำนงค์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าที่พระอุปัชฌาย์ไม่ค่อยสนใจเอาภาระงานฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรบวชใหม่เพราะส่วนใหญ่พระอุปัชฌาย์มักเป็นพระสังฆาธิการ (บุคลากรด้านบริหารของคณะสงฆ์) ตามระบบการให้ความดีความชอบแก่พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน ดูเหมือนงานศึกษาอบรมพระภิกษุสามเณรบวชใหม่จะไม่มี ความหมายเท่าใดนักเมื่อเทียบกับงานด้านอื่น เช่น การก่อสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถาน กล่าวง่าย ๆ ก็คือพระอุปัชฌาย์ส่วนใหญ่ยินดีจะเอาเวลาไปคิดเรียไรหาปัจจัยมาสร้างโบสถ์วิหารกว่าการเอาเวลามาฝึกอบรมพระเณรที่ตนบวชให้ เพราะงานอย่างแรกจะช่วยให้ท่านได้เป็นพระครูหรือเจ้าคุณ ในขณะที่งานอย่างหลังไม่มีส่วนสนับสนุนท่านขึ้นสู่สมณศักดิ์ดังกล่าวเลย

ในขณะที่ระบบการให้ความดีความชอบในรูปแบบของการเลื่อน หรือแต่งตั้งสมณศักดิ์ยังคงดำรงอยู่ วิธีการที่จะช่วยให้พระอุปัชฌาย์ได้หันมาสนใจทำงานด้านการศึกษาอบรมวิธีหนึ่งดูจะได้แก่ การจัดให้งานที่ว่ามีส่วนสำคัญเท่าเทียมกับงานส่วนอื่นภายในระบบการให้ความดีความชอบ

แต่ข้อเสนอข้างต้นก็ไม่ใช่ว่าการแก้ปัญหาที่ถาวร การแก้ปัญหาอย่างตรงจุดคือการกำหนดภาระงานของพระสังฆาธิการ (ซึ่งมักจะเป็นพระอุปัชฌาย์เสมอ) โดยให้ถือว่า งานให้การศึกษาอบรมผู้ที่ตนบวชให้ถือเป็นงานที่จำต้องทำ การละเลยงานดังกล่าวนี้ถือเป็นการย่อหย่อนในหน้าที่อันอาจมีผลกระทบต่อการแต่งตั้งถอดถอน หรือพิจารณาความดีความชอบ

พระอุปัชฌาย์นั้นในแง่หนึ่งก็เหมือนอาจารย์ ให้การศึกษาอบรมแก่ผู้ที่ตนบวชให้เป็นภาระงานมหาวิทยาลัย อาจารย์บางคนอาจทำหน้าที่บริหาร แต่ตามพระวินัย การทำงานด้านบริหารไม่ใช่ข้ออ้างจะให้นั้นก็ไม่ได้หมายความว่า การดำรงตำแหน่งทางการบริหารจะให้ความชอบธรรมแก่อาจารย์ ท่านนั้นที่จะใคร่ปฏิบัติตามพระวินัยได้ นี่คือประเด็นที่คณะสงฆ์ควรตระหนัก

ปฏิเสธความรับผิดชอบทางวิชาการ ภาระงานด้านการ

อัตราค่าสมาชิกวารสารพุทธศาสนศึกษา

๑ ปี	๓ ฉบับ	๖๐ บาท
๒ ปี	๖ ฉบับ	๑๒๐ บาท
๕ ปี	๑๕ ฉบับ	๓๐๐ บาท

ผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิก กรุณาแจ้งความจำนงค์มาที่ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต วารสารพุทธศาสนศึกษา ชั้น ๑๓ อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ ธนาณัติสั่งจ่าย ดร.ประทุม อังกูรโรหิต ปณ.จุฬาลงกรณ์

วารสารพุทธศาสนศึกษาเป็นวารสารวิชาการทางพุทธศาสนา ราย ๔ เดือน กำหนดออกเดือนมกราคม-พฤษภาคม-สิงหาคม ราคาจำหน่ายปลีกเล่มละ ๒๐ บาท หากหาซื้อไม่ได้จากร้านหนังสือทั่วไป กรุณาติดต่อที่ศูนย์หนังสือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร้านมหาจุฬารัตนาคร ท่าพระจันทร์ และร้านหนังสือของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย บางลำพู